

Studii: doctor în drept, 2008-2013, Universitatea „Nicolae Titulescu” din București; curs postuniversitar de specializare „Relații Internaționale și Integrare Europeană”, 2007, Institutul Diplomatic Român; master în Drept comunitar, 2004-2005, Facultatea de Drept, Universitatea din București; licențiată în Științe juridice, 1999-2003, Facultatea de Drept, Universitatea din București; maîtrise en droit, Mention Droit européen, 1999-2003, Université Paris I Panthéon Sorbonne, Collège juridique franco-roumain d'études européennes „Henri Capitant”, București.

Activitate profesională: consilier pentru afaceri europene, noiembrie 2009 – prezent, Ministerul Educației și Cercetării; expert TAIEX, iunie 2014 – prezent, Furnizarea de asistență tehnică în beneficiul Comunității cipriote turce, Comisia Europeană; evaluator pentru programul Erasmus/Erasmus+, 2014 – prezent, Agenția Națională pentru Programe Comunitare în Domeniul Educației și Formării Profesionale; manager de proiect, iunie 2010 – octombrie 2011, proiect finanțat prin Fondul Social European, POSDRU/2/1.2/S/6, Ministerul Educației Naționale; consilier pentru afaceri europene, noiembrie 2008 – noiembrie 2009, Ministerul Justiției și Libertăților Cetățenești; consilier pentru afaceri europene, ianuarie 2007 – noiembrie 2008, Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului; consilier de integrare europeană, noiembrie 2003 – ianuarie 2007, Ministerul Integrării Europene; asist. univ. dr., octombrie 2014 – prezent, activitate didactică la Dreptul Uniunii Europene I și Dreptul Uniunii Europene II, Facultatea de Drept, Universitatea din București; colaborator extern, februarie 2019 – prezent, activitate didactică la Dreptul Uniunii Europene, Facultatea de Istorie, Universitatea din București; colaborator extern, octombrie 2008 – octombrie 2014, activitate didactică la Drept comunitar/Dreptul Uniunii Europene, Facultatea de Drept, Universitatea din București.

Publicații: cărți: *Politica agricolă comună din perspectiva recentelor propuneri de reformă și a negocierilor derulate în cadrul OMC*, Ed. Lumen, Iași, 2005; *Procesul Bologna. De la Bologna la Bergen*, D. Gîrbea (coord.), G. Pariza, O.-M. Salomia, G. Tufiş, Ed. Deliana, București, 2005; **articole:** *Elemente definitorii ale acordului de aderare a Uniunii Europene la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale*, în *Revista de Drept Public* nr. 4/2010; *The Role of the European Union Charter of Fundamental Rights in the New European Context*, în *Revista Lex et Scientia. International Journal* no. XIX, vol. 2/2012; *Autonomia Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, în *Revista Dreptul* nr. 2/2013; *Unele considerații în legătură cu respectarea Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene de către instanțele naționale*, în *Revista Dreptul* nr. 9/2013; *Principiul egalității statelor membre în cadrul Uniunii Europene*, în *Revista „Dreptul”* nr. 1/2016, O.-M. Salomia, A. Mihalache; *Delegated acts and implementing acts – new legal acts of the European Union*, în „Challenges of the Knowledge Society”, Bucharest, 12th-13th May 2017, 11th ed.; *The European Union as international actor: the specificity of its external competences*, în „Analele Universității din București”, seria Drept, 2017, Ed. C.H. Beck, M.-A. Dumitrașcu, O.-M. Salomia; *The legal effects of the European Union citizenship* în „Challenges of the Knowledge Society”, 11th-12th May 2018, 12th ed.; *EU trade policy after Brexit. Provision of professional services* în „Challenges of the Knowledge Society”, 17th-18th May 2019, 13th ed.; *Principiul constituțional al cooperării loiale – principiu constituțional în dreptul Uniunii Europene*, în „In honorem Ioan Muraru. Despre Constituție în mileniul III”, Șt. Deaconu, E.S. Tănăsescu (coord.), Ed. Hamangiu, București, 2019, M.-A. Dumitrașcu, O.-M. Salomia.

Oana-Mihaela Salomia

Instrumente juridice de protecție a drepturilor fundamentale la nivelul Uniunii Europene

Editura C.H. Beck
București 2019

AVERTISMENT!

Având în vedere amploarea luată de fenomenul fotocopierii lucrărilor de specialitate, mai ales în domeniul Dreptului, atragem atenția că, potrivit art. 14 și 196 din Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe, republicată, reproducerea operelor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe, dacă respectiva reproducere a fost efectuată fără autorizarea sau consimțământul titularului drepturilor recunoscute de legea menționată, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare sau cu amendă. Prin *reproducere*, conform legii, se înțelege realizarea, integrală sau parțială, a uneia ori a mai multor copii ale unei opere, direct sau indirect, temporar ori permanent, prin orice mijloace și sub orice formă.

Nu vă faceți părtași la distrugerea cărții!

Editura C.H. Beck este acreditată CNATDCU și este considerată editură cu prestigiu recunoscut.

Instrumente juridice de protecție a drepturilor fundamentale la nivelul Uniunii Europene
Oana-Mihaela Salomia

Copyright © 2019 – Editura C.H. Beck

Toate drepturile rezervate Editurii C.H. Beck

Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul scris al Editurii C.H. Beck.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate editurii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SALOMIA, OANA-MIHAELA

Instrumente juridice de protecție a drepturilor fundamentale la nivelul Uniunii Europene / Oana-Mihaela Salomia. - București : Editura

C.H. Beck, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-18-0948-6

34

Editura C.H. Beck

Calea Plevnei, nr. 172, et. 3-4, Sector 6, București

Tel. : 021.410.08.47; 021.410.08.73

Fax: 021.410.08.48

E-mail: comenzi@beck.ro

Redactor: Bianca Vlad

Cuprins

Abrevieri..... IX

Cuvânt-înainte..... XI

Capitolul I. Cadrul general de drept al Uniunii Europene privind drepturile fundamentale..... 1

Secțiunea 1. Definirea conceptelor de „drepturile omului”, „libertățile fundamentale”, „drepturile fundamentale” 1

Secțiunea a 2-a. Dispozițiile generale prevăzute de Tratatul constitutiv al Uniunii Europene în materia drepturilor fundamentale 17

Secțiunea a 3-a. Raportul dintre drepturile fundamentale ale Uniunii Europene și drepturile omului consacrate de Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale..... 25

Capitolul II. Drepturile fundamentale din perspectiva politicilor Uniunii Europene 60

Secțiunea 1. Crearea Spațiului de libertate, securitate și justiție 60

Secțiunea a 2-a. Libertatea de circulație a persoanelor, drept fundamental acordat cetățenilor Uniunii Europene și resortisanților statelor terțe 81

§1. Acquis-ul Schengen – beneficiile aplicării dreptului la circulație 83

§2. Dreptul la circulație acordat cetățenilor Uniunii Europene și membrilor de familie ai acestora 90

§3. Dreptul la circulație în interiorul Uniunii Europene acordat cetățenilor statelor terțe 100

Respect pent

§4. Restrângerea dreptului la liberă circulație acordat cetățenilor Uniunii Europene și membrilor de familie ai acestora.....	106
§5. Restrângerea dreptului la liberă circulație acordat resortisanților statelor terțe	126
Secțiunea a 3-a. Drepturile sociale în Uniunea Europeană, consacrate ca drepturi fundamentale	131
Secțiunea a 4-a. Relațiile externe ale Uniunii Europene, instrument de facilitare/impunere a respectării drepturilor omului la nivel mondial.....	150
§1. Temeiul juridic al acțiunilor Uniunii Europene în domeniul promovării drepturilor omului pe plan mondial	150
§2. Promovarea drepturilor omului prin acordurile comerciale internaționale încheiate de Uniunea Europeană.....	161
§3. Mecanisme create de Uniunea Europeană în vederea facilitării/impunerii drepturilor omului la nivel mondial.....	178

Capitolul III. Evoluția aderării Uniunii Europene la Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale

Secțiunea 1. Consolidarea jurisprudențială a protecției drepturilor fundamentale, temei al viitoarei aderări la Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.....	197
§1. Integrarea de către Curtea de Justiție de la Luxemburg a dreptului Convenției (europene) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale în ordinea juridică de drept al Uniunii Europene.....	199
§2. Hotărâri ale Curții europene a drepturilor omului pronunțate din perspectiva dreptului Uniunii Europene.....	212

Secțiunea a 2-a. Tratatul de la Lisabona – contribuție majoră la procesul de aderare la Convenția (europeană) pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale	230
Secțiunea a 3-a. Rolul Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene în consolidarea protecției drepturilor fundamentale	253

Capitolul IV. Reflectarea drepturilor fundamentale în dreptul românesc.....

Secțiunea 1. Consacrarea legislativă	285
Secțiunea a 2-a. Mecanisme jurisdicționale de garantare a drepturilor fundamentale	291

Capitolul V. Considerații finale și propuneri de lege ferenda

Anexa 1. Tabel comparativ cuprinzând unele drepturi consacrate de instrumente juridice internaționale și Constituția României

Bibliografie

Capitolul I Cadrul general de drept al Uniunii Europene privind drepturile fundamentale

Secțiunea 1. Definirea conceptelor de „drepturile omului”, „libertățile fundamentale”, „drepturile fundamentale”

Prezenta lucrare își propune să analizeze modul în care drepturile fundamentale au fost consacrate și sunt respectate, atât la nivelul Uniunii Europene, cât și al statelor membre, utilizând această noțiune în baza normelor obligatorii ale UE, distinct de cea de „drepturile omului” întâlnită în instrumentele juridice internaționale în materie, adoptate la nivelul Consiliului Europei sau al Organizației Națiunilor Unite sau de cea de „libertăți fundamentale”.

În ceea ce privește definirea celor două concepte, susținem opinia doctrinară conform căreia „libertățile” exprimă puterea de decizie, de autodeterminare, respectiv puterea pe care individul o exercită asupra lui însuși (de exemplu, libertatea de a se deplasa, libertatea de întrunire și asociere) și nu presupun din partea celorlalți decât o atitudine de abținere, de non-ingerință, în timp ce „drepturile” desemnează atât puterea de autodeterminare, apărând astfel ca libertăți, cât și puterea pe care individul nu o exercită asupra lui însuși, ci asupra altuia sau în relație cu ceilalți și presupun, astfel, o atitudine pozitivă (dreptul de creanță, inclusiv dreptul de creanță asupra societății tradus prin dreptul la sănătate, dreptul la cultură etc.¹).

¹ G. Lebreton, *Libertés publiques et droits de l'homme*, 4e éd., Ed. Armand Colin, Paris, 1999, p. 11. „Libertățile” astfel definite, sinonime cu drepturile din prima definiție, sunt desemnate ca „libertăți publice”.

Libertățile pot fi divizate în trei categorii principale: libertăți ale spiritului, libertăți ale persoanei și libertăți colective.

Libertățile fundamentale cuprind ansamblul drepturilor subiective în termeni de atribute/caracteristici inerente ale individului¹, în timp ce dreptul presupune o autorizare, facultate de a îndeplini sau nu un anumit lucru².

Libertățile fundamentale sunt definite, în mod curent, ca libertăți publice. Se consideră că expresia „libertăți publice” a fost preferată, o lungă perioadă de timp, pentru a desemna drepturile și atribuțiile care asigură libertatea și demnitatea ființei umane și care beneficiază de garanții instituționale³. De asemenea, doctrina subliniază tendința actuală, preluată și în instrumente juridice internaționale programatice și în cele de drept al UE, de a se utiliza sintagma „drepturile omului”, alăturată, uneori, celei de „libertăți publice” și „libertăți fundamentale”, „expresia libertăți publice” fiind considerată „o expresie cuprinzătoare, ea evocă atât libertățile, cât și drepturile omului (cetățeanului), precum și faptul că acestea aparțin dreptului public, dreptului constituțional, fiind astfel supuse unui regim juridic aparte⁴”.

Pe de altă parte, se afirmă în doctrină⁵, că „libertatea” reprezintă unul din conceptele fondatoare ale drepturilor omului, așadar,

¹ N. Popa, I. Dogaru, Gh. Dănișor, D.C. Dănișor, *Filosofia dreptului. Marile curente*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 165 în Secțiunea 3 – „Locke și legitimitatea consensului” din Capitolul III – „Doctrinile contractului social”: „Libertatea și egalitatea fac parte din natura umană. Cu alte cuvinte, natura umană consistă în libertate”.

² V.D. Zlătescu, I. Moroianu Zlătescu, *Repere pentru o filozofie a drepturilor omului*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 2003, p. 57.

³ F. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Ed. Polirom, București, 2006, p. 26.

⁴ I. Muraru, E.S. Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, ed. 13, Vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 141.

⁵ J.-Fr. Remucci, *Tratat de drept european al drepturilor omului*, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 1-2. „Drepturile omului relevă concepția dreptului natural după care omul, pentru că este om, posedă un ansamblu de drepturi inerente naturii sale” (p. 3).

stabilindu-se un raport cronologic, adăugându-i-se o altă noțiune esențială – „demnitatea”, considerată, la rândul ei, temelia drepturilor omului și, implicit, a drepturilor fundamentale¹. În acest sens, drepturile omului ar putea fi considerate ca susținând demnitatea individului, în condițiile în care instrumentele juridice consacră, ca drepturi ale omului, interzicerea torturii, a sclaviei sau a relelor tratamente, iar statul este responsabil atunci când încalcă dreptul la demnitate prin săvârșirea uneia dintre aceste acțiuni, ca și în situația în care comite o discriminare față de un individ sau un grup de indivizi din motive de sex, rasă, religie, vârstă, opțiuni politice etc.; de altfel, una din caracteristicile universalității drepturilor omului constă în legătura indisolubilă cu principiul egalității care obligă statul să nu opereze discriminări cu privire la exercitarea drepturilor decât în condiții obiective și justificate de interesul general².

În ceea ce privește definirea conceptului de „drepturile omului”, acestea decurg din „identitatea universală a persoanei umane; dreptul internațional doar le recunoaște”, fiind „atașate de simpla calitate de ființă umană³”, existența lor nedepinzând de anumite prevederi obligatorii sau neobligatorii sau că reprezintă „un ansamblu de prerogative codificate sau consacrate în dreptul național și garantate de tratatele internaționale fiecărui individ în raporturile sale cu celelalte persoane fizice sau juridice, care exprimă valori

¹ De altfel, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, din 1966, prevede în Preambul că „recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume”.

² P. Wachsmann, *Les droits de l'homme*, 2e éd., Ed. Dalloz, 1995, p. 40. Declarația franceză din 1789 proclamă în art. 1 că „Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi. Deosebirile sociale nu pot să se întemeieze decât pe criterii împărtășite de toți”.

³ R. Miga Beștelu, C. Brumar, *Protecția internațională a drepturilor omului*, Note de curs, ed. a 4-a revizuită, Ed. Universul Juridic, București, 2008, p. 24.

Respectarea drepturilor sociale fundamentale și care au drept finalitate satisfacerea unor nevoi și aspirații umane esențiale și legitime¹”.

Apreciem, pe de o parte, că garantarea drepturilor omului s-a impus, inițial, în raporturile dintre stat și individ, protejându-l pe cel din urmă de puterea statală care ar fi devenit abuzivă, iar, pe de altă parte, obiectivul satisfacerii, prin consacrarea drepturilor omului, a unor nevoi nu este limitativ, poate fi completat cu necesitatea asigurării unui cadru statal sau internațional înăuntrul căruia indivizii să se dezvolte conform propriilor aspirații și cu respectarea celor din jur.

Termenii de „drepturile omului” și „libertățile publice” (*civil liberties*) desemnează acele cerințe considerate fundamentale pentru asigurarea libertății individului – libertatea de mișcare, libertatea de opinie, libertatea de expresie/de exprimare, interzicerea torturii sau acele nevoi primare precum locuința, hrana sau îmbrăcăminte, care sunt acordate de stat fiecărui cetățean. Se afirmă, stabilindu-se o ordine cronologică a noțiunilor, că recunoașterea unei asemenea libertăți este însoțită de recunoașterea dreptului de a exercita această libertate (de exemplu, dreptul la libertatea de expresie, dreptul la libertatea de asociere³), după cum prevede și art. 2 din Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului, potrivit căruia „scopul oricărei asocieri politice este păstrarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea, siguranța și rezistența la oprimare⁴”; totuși, că cele două noțiuni fie se completează, fie sunt

¹ T. Corlățean, Protecția europeană și internațională a drepturilor omului, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 10.

² M. Levinet, Théorie générale des droits et libertés, 4e éd. refondue, Ed. Nemesis Bruylant, 2008, p. 41. Noțiunea de „libertăți publice” face trimitere la o expresie tipic franceză, utilizată în doctrină și de art. 38 din Constituția din 1958 – „Legea stabilește normele privind: drepturile civice și garanțiile fundamentale acordate cetățenilor pentru exercitarea libertăților publice”.

³ Idem, p. 38.

⁴ Constituția Republicii Franceze din 4 octombrie 1958, Notă introductivă, traducerea textelor și îngrijirea ediției de A. Ciobanu Dordea, Ed. All Educational S.A., București, 1998, p. 40.

similare, însă nu decurg una din alta, putând fi aplicate independent în asigurarea protecției indivizilor sau noțiunea de „drepturile omului” vizează un domeniu mai extins decât cea de „libertăți publice”.

Așadar, „libertățile publice” exprimă puterea de autodeterminare a individului, asigurând autonomia acestuia și exercitarea puterii de a acționa sau nu, sunt recunoscute de acte legislative și beneficiază de un regim juridic de protecție consolidat inclusiv față de autoritatea publică¹. De altfel, libertatea individului consistă, în mod esențial, în a se proteja de puterea publică și de intervenția acesteia, iar drepturile omului au reprezentat, inițial, în timpul contractului social, instrumente de luptă pentru cucerirea puterii și de contestare a ordinii politice existente în acel moment; fiecare drept constituie, prin natura sa, sursă de obligații pentru fiecare subiect de drept².

În definirea conceptelor de „drepturile omului” și „libertăți” se poate recurge și la identificarea unei anumite ierarhii, a unui eventual conflict între acestea, din prisma reglementării și a domeniului de aplicare; de exemplu, „între libertatea de expresie și dreptul la respectarea vieții private, între libertățile acordate minorului și exercitarea autorității parentale, (...) între dreptul la instruire și libertatea acordată învățământului, între accesul liber la întreruperea medicală a sarcinii și dreptul la viață al copilului care urmează să se nască³” sau între un drept fundamental și una din cele patru libertăți fundamentale garantate la nivelul Uniunii Europene. Însă, în opinia noastră, un asemenea conflict nu poate contribui la delimitarea, în mod clar, a celor două noțiuni, deoarece nu a fost soluționat integral și nu s-a reușit stabilirea unei ierarhii între acestea; normele și jurisprudența internaționale sau naționale

¹ G. Lebreton, op. cit., p. 15.

² R. Charvin, J.-J. Sueur, Droits de l'homme et libertés de la personne, 5e édition, Ed. Litec, Paris, 2007, p. 8.

³ Fr. Rigaux, Logique et droits de l'homme, p. 1199, în Protection des droits de l'homme: la perspective européenne. Protection Human Rights: The European Perspective, Ed. Carl Heymanns Verlag KG, Berlin, Bonn, München, 2000.

în materie au consacrat, de la caz la caz, posibilitatea limitării uneia de către cealaltă, acordând prioritate principiului general al protecției drepturilor și libertăților omului. În acest sens, se poate remarca faptul că adoptarea, la 29 noiembrie 1989, a Convenției Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, a determinat interpretarea drepturilor de care beneficiază copilul în virtutea Convenției europene a drepturilor omului, în lumina acestui nou act normativ internațional obligatoriu. La nivelul Uniunii Europene, Curtea de Justiție de la Luxemburg a acordat prioritate drepturilor omului din nucleul dur în raport cu cele patru libertăți fundamentale, care au avut, inițial, un caracter esențialmente economic; astfel, în Hotărârea *Omega*¹, Curtea reia argumentul consacrat în Hotărârea *Schmidberger*², statuând astfel: „având în vedere că respectarea drepturilor fundamentale este obligatorie atât pentru Comunitate, cât și pentru statele sale membre, protecția drepturilor menționate (*n.n.* – în speță, demnitatea umană) constituie un interes legitim de natură să justifice, în principiu, o restricționare a obligațiilor impuse de dreptul comunitar/UE, chiar în temeiul unei libertăți fundamentale garantate de tratat, precum libertatea de a presta servicii”. Totodată, în cauza *Carpenter*, Curtea Europeană de Justiție a statuat, luând în considerare distincția între libertăți și drepturi fundamentale, că înseși statele membre pot aduce restrângeri unei libertăți fundamentale, în speță – libera circulație a serviciilor, cu respectarea a două condiții

¹ Hotărârea CJCE din 14 octombrie 2004, *Omega Spielhallen und Automatenaufstellungs-GmbH c. Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, C-36/02, ECLI:EU:C:2004:614, par. 35.

² Hotărârea CJCE din 12 iunie 2003, *Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge c. Republik Österreich*, C-112/00, ECLI:EU:C:2003:333. Curtea a statuat, în par. 89, că, „în circumstanțe precum cele în speță, autoritățile naționale competente au fost îndreptățite să considere că o simplă interdicție a acesteia (*n.n.* – a demonstrației) ar fi reprezentat o ingerință inacceptabilă în drepturile fundamentale manifestanților de a se reuni și de a-și exprima pașnic opinia în public”; în speță, două libertăți fundamentale ale omului, respectiv libertatea de exprimare și libertatea de întrunire au fost protejate în raport cu o libertate fundamentală a dreptului Uniunii – libera circulație a mărfurilor.

esențiale – existența unui interes general care să justifice o asemenea limitare, care, la rândul ei, trebuie să respecte drepturile fundamentale a căror protecție este garantată de către Curte¹. Operând aceeași distincție, Curtea a arătat că „autoritățile și instanțele naționale trebuie în special să asigure un just echilibru între protecția dreptului de proprietate intelectuală, de care se bucură titularii drepturilor de autor și protecția libertății de a desfășura o activitate comercială de care beneficiază operatorii, (...), în temeiul art. 16 din Cartă” (*n.n.* – în speță, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene²).

În ceea ce privește utilizarea, la nivel internațional, a noțiunii de „drepturi fundamentale”, Carta Națiunilor Unite, din anul 1945, prevede, în art. 1.3, că unul din scopurile Națiunilor Unite este acela de a realiza „cooperarea internațională în (...) promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie”. Ulterior, Declarația Universală a Drepturilor Omului din anul 1948 consacră, în Preambulul său, luarea în considerare a faptului că „în Cartă popoarele Națiunilor Unite au proclamat din nou credința lor în drepturile fundamentale ale omului (*n.n.* – o consacrare a noțiunii mult mai complexe și mai extinse a «drepturilor omului» în raport cu cea a «drepturilor fundamentale»), în demnitatea și în valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaților și femeilor”, precum și a hotărârii statelor membre de a se angaja „să promoveze, în cooperare cu Organizația Națiunilor Unite, respectul universal și efectiv al drepturilor omului și al libertăților fundamentale”. Totodată, art. 8 din Declarație invocă „drepturile fundamentale”, consacrand dreptul la o cale de atac – „Orice persoană are dreptul la satisfacția efectivă din partea instanțelor juridice naționale competente împotriva actelor care violează

¹ Hotărârea CJCE din 11 iulie 2002, *Mary Carpenter c. Secretary of State for the Home Department*, C-60/00, ECLI:EU:C:2002:434, par. 40.

² Hotărârea CJUE din 24 noiembrie 2011, *Scarlet Extended SA c. Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)*, C-70/10, ECLI:EU:C:2011:77, par. 46.

Respectiv, drepturile fundamentale ce-i sunt recunoscute prin constituție sau lege”.

Ulterior, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, din 1966, utilizează, în art. 5, noțiunea de „drepturile fundamentale ale omului”, în art. 6 pe cea de „libertăți politice și economice fundamentale”, iar în art. 11 garantează „dreptul fundamental pe care îl are orice persoană de a fi la adăpost de foame” (așadar, un drept de bază, inerent oricărui individ). În schimb, în Pactul internațional din 16 decembrie 1966 cu privire la drepturile civile și politice poate fi regăsită sintagma „drepturile fundamentale ale omului” (în art. 5) sau „drepturile fundamentale” (art. 18.3).

Noțiunea de „drepturile fundamentale” a fost utilizată, la nivel internațional, nu numai în instrumentele normative, ci și în jurisprudența Curții Internaționale de Justiție, care, în Hotărârea *Barcelona Traction, light and power Company, limited*, din 5 februarie 1970, statuează că obligația statului de a asigura protecție, precum și alte obligații, investițiilor străine sau resortisanților străini, persoane fizice sau juridice, rezultă, „de exemplu, din dreptul internațional contemporan, din scoaterea în afara legii a actelor de agresiune și genocid, dar și din principiile și regulile referitoare la drepturile fundamentale ale persoanei umane, inclusiv protecția împotriva practicilor de sclavie și discriminării rasiale¹”; se poate remarca că, și în acest caz, conceptul de drepturi fundamentale are în vedere drepturile de bază, inerente individului, consacrate chiar prin primele instrumente internaționale de protecție. Însăși Curtea europeană a drepturilor omului a utilizat termenul de „drept fundamental”, atunci când a statuat că „dreptul fundamental al fiecăruia la instruire este garantat atât elevilor din instituțiile publice de învățământ, cât și celor din instituțiile private, fără distincție²”.

¹ <https://www.icj-cij.org/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-FR.pdf>, accesat la 5 decembrie 2019.

² Hotărârea CEDO din 10 noiembrie 2005, *Leyla Şahin c. Turciei*, nr. 44774/98, parag. 153.

La nivelul dreptului comunitar/al UE, conceptul de „drepturi fundamentale” a fost consacrat de Curtea de Justiție a Comunităților Europene într-una din primele hotărâri având relevanță în materie, respectiv Hotărârea *Stauder*, în care a statuat faptul că respectarea „drepturilor fundamentale ale persoanei cuprinse în principiile generale ale dreptului comunitar” revine Curții¹, utilizându-se, așadar, acest concept, fără a-l defini, distinct de cel de „drepturile omului” specific instanței de la Strasbourg². Ulterior, jurisprudența Curții Europene de Justiție³ și celelalte izvoare de drept comunitar/al Uniunii Europene, culminând cu Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, vor utiliza noțiunea de „drepturi fundamentale”, marcând, în opinia noastră, mai mult distincția față de celelalte instrumente juridice internaționale în materie decât consacrarea unor drepturi principale, esențiale ale omului, deoarece, după cum vom vedea, Carta garantează atât drepturi de bază, de primă generație, dar și drepturi din a doua sau a treia generație. Aceste drepturi pot fi încălcate numai în situații excepționale și în anumite condiții strict prevăzute⁴; de altfel, în doctrină, se arată că, „la nivelul UE, există reglementate trei tipuri de drepturi ale omului, și anume: drepturi

¹ Hotărârea CJCE din 12 noiembrie 1969, *Erich Stauder c. Ville d'Ulm – Sozialamt*, 29/69, ECLI:EU:C:1969:57.

² *J.-Fr. Renucci*, op. cit., p. 1. Noțiunea de „drepturi fundamentale” poate fi considerată ca fiind echivalentă celei de „drepturi ale omului”.

³ Hotărârea CJCE în cauza C-112/00. Curtea de Justiție statuează faptul că „drepturile fundamentale sunt inviolabile într-o societate democratică, respectarea drepturilor fundamentale fiind obligatorie atât pentru Comunitate, cât și pentru statele sale membre”.

⁴ *S. Foster*, *Q&A Human Rights and Civil Liberties*, first ed., Ed. Oxford University Press, 2006, p. 6.

Într-o altă opinie doctrinară, s-a pus în discuție, în contextul definirii drepturilor fundamentale, posibilitatea existenței unei ierarhii a drepturilor omului, afirmându-se că „din punct de vedere strict juridic și ținând seama de prevederile conținute în instrumentele internaționale referitoare la drepturile omului, nu ar putea fi susținută ideea unei astfel de ierarhii, ele trebuind să fie respectate în mod egal” (a se vedea *D. Popescu, A. Năstase, F. Coman*, op. cit., p. 126).

fundamentale; drepturi legate de libertatea de circulație a persoanelor în cadrul UE; drepturi privind cetățenia europeană¹”.

O definiție pragmatică și accesibilă a noțiunii de „drepturi fundamentale” este dată de Agenția Europeană pentru Drepturi Fundamentale, ale cărei atribuții vor fi prezentate ulterior, precizându-se că „drepturile fundamentale stabilesc norme minime pentru a garanta un tratament demn oricărei persoane. Fie că este vorba de dreptul de a nu face obiectul unei discriminări bazate pe vârstă, handicap sau origine etnică, de dreptul la protecția datelor cu caracter personal sau de dreptul de acces la justiție, toate aceste drepturi trebuie promovate și protejate²”.

Raportat la dreptul Uniunii, „drepturile fundamentale nu au numai o funcție de protecție a individului; au, de asemenea, o funcție care se raportează la ordinea politică. Reprezintă judecăți comune în materie de valori ale societății care încearcă să găsească o nouă identitate europeană³”.

Însă, dacă este luată în considerare clasificarea drepturilor fundamentale ca izvoare de drept al Uniunii Europene, acestea constituie nu numai drept primar (prin Cartă), dar, sunt și principii generale de drept, cu valoare constituțională „care fac parte din chiar fundamentele ordinii juridice comunitare” și care includ „controlul de către instanța comunitară a legalității actelor comunitare în privința conformității lor cu aceste drepturi fundamentale⁴”. Astfel, art. 6 alin. (3) TUE prevede că „Drepturile fundamentale, astfel cum sunt garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și astfel cum rezultă din tradițiile constituționale comune statelor membre, constituie principii generale ale dreptului Uniunii”.

¹ M.-A. Dumitrașcu, *Dreptul Uniunii Europene și specificitatea acestuia*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 134.

² <http://fra.europa.eu/fr/about-fundamental-rights>, accesat la 24 august 2019.

³ M. Dony, *Droit de l'Union européenne*, septième éd. revue et augmentée, ed. de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2018, p. 56.

⁴ Hotărârea CJCE din 3 septembrie 2008, *Kadi*, C-402/05 P și C-415/05 P, ECLI:EU:C:2008:461, parag. 304.

Principiile generale de drept au o valoare juridică imediat inferioară tratatelor și sunt, implicit, obligatorii pentru instituțiile Uniunii atunci când acționează pentru atingerea obiectivelor Uniunii în limitele competențelor atribuite prin Tratat și, de asemenea, sunt obligatorii pentru statele membre ca izvoare de drept al Uniunii Europene.

În doctrină, este analizată însăși „relația dintre Cartă și jurisprudența cu privire la principiile generale de drept” din prisma art. 51, mai ales a alin. (1) teza finală din Cartă – „Prin urmare, acestea respectă drepturile și principiile și promovează aplicarea lor în conformitate cu atribuțiile pe care le au în acest sens și cu respectarea limitelor competențelor conferite Uniunii de tratate”, punându-se în discuție „rolul principiilor generale de drept, relația cu prevederile corespondente din Cartă și care dintre cele două izvoare de drept va avea prioritate¹”.

La nivel național, drepturile fundamentale au fost definite ca fiind „acele drepturi subiective ale cetățenilor, esențiale pentru viața, libertatea și demnitatea acestora, indispensabile pentru libera dezvoltare a personalității umane, drepturi stabilite prin Constituție și garantate prin Constituție și legi²”; în doctrină³, în definirea acestor drepturi fundamentale, sunt avute în vedere teoriile formulate de-a lungul timpului, respectiv, „teoria drepturilor naturale” care definește aceste drepturi ca fiind absolute; „teoria individualistă” în care drepturile fundamentale sunt definite ca „libertăți necesare, cele mai necesare din toate”; „teoria drepturilor reflexe” conform căreia toate drepturile „sunt o creație a dreptului obiectiv”

¹ M.-A. Dumitrașcu, *Dreptul Uniunii Europene și specificitatea acestuia*, ed. a II-a, Ed. Universul Juridic, București, 2015, p. 142.

² I. Muraru, E.S. Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, ed. a 13-a, Vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 140. Corelativ, „îndatoririle fundamentale” constituie „acele obligații ale cetățenilor, considerate esențiale de către popor pentru realizarea intereselor generale, înscrise în Constituție și asigurate în realizarea lor prin convingere sau la nevoie prin forța de constrângere a statului” (p. 148).

³ I. Muraru, E.S. Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, ed. a 15-a, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 145.